

JOSEP MORAGUES,
UN MONTSENYENC
IL·LUSTRE, EN EL TERCER
CENTENARI
DE LA SEVA MORT

ANTONI PLADEVALL I FONT

Enguany s'ha celebrat a Sant Hilari i a altres indrets de Catalunya *L'any Moragues* o any en el que es commemora el tercer centenari de la mort afrontosa i plena de befes que els borbònics o felipistes donaren a Josep Moragues, general català durant la Guerra de Successió, per a avís i escarni de tots els catalans que s'havien resistit al pretendent francès el Duc d'Anjou, aspirant a la corona espanyola, després rei Felip Vè d'Espanya. Per aquesta causa ara Moragues, és considerat per tots el catalans com un autèntic heroi i màrtir de Catalunya.

Josep Moragues, nascut dintre del terme de Sant Hilari Sacalm, però en el seu vessant que mira a les Agudes i casat en primeres núpcies amb una montsenyenca, la Rosa de Regàs de Santa Maria de Liost, del municipi d'Arbúcies, fou anomenat el *diable del Montseny*, per la seva valentia i traça en escapar-se, quan lluitava per impedir el pas dels combois que portaven armes i queviures a les tropes felipistes que assetjaven Barcelona ; és lògic per tant i de justícia que avui l'evoquem en les nostres Monografies, com tenim de costum de fer-ho amb totes les persones destacades filles o vinculades amb el Montseny. Per això donem aquí un petit tast del vida, que és un resum del que varem exposar molt amplament i de manera ben documentada en el llibre *El General Josep Moragues, heroi i màrtir de Catalunya*, 2ª edició, Ajuntament de Sant Hilari Sacalm, Diputació de Girona, del 2007.

EL PAGÈS

Josep Moragues era l'hereu d'Isidre Moragues casat amb Maria Sobrevia, filla del mas d'aquest nom de Seva, propietaris del mas Moragues, de Sant Hilari Sacalm. Moragues era un mas benestant que posseïa dues masoveries, una d'elles, la única ara habitada, dita els Cortals del Mig del Pla de les Arenes tota aquesta la propietat es troba al sector més meridional del municipi en contacte i enfront del Montseny.

Bust de Moragues a Sort (1981), obra de Rosa Martínez de Madirolas.

Als seus orígens, documentats des del 1999, havia estat un mas remença però des del segle XVI era un mas notable de gent ben posicionada i respectable.

Josep fou l'únic fill baró i tingué dues germanes, Maria i Teresa, casades amb menestrals de Sant Hilari.

Nasqué el 28 de febrer de 1669 i quan tenia 14 anys morí el seu pare i li calgué, amb la seva mare, posar-se al front de la direcció del mas. Com tot pagès i gent del país emprava simplement un sol cognom, el de Moragues, el segon se li afegiria en ennoblir-lo.

La documentació l'acredita com a pagès benestant i per aquesta causa el 1693 es casà amb Cecília

de Regàs, filla del mas Regàs de Lliors, del terme d'Arbúcies, habitat per una família ennoblida el 1622 amb el títol o grau de ciutadans honrats de Girona.

PATRIOTA I GUERRILLER

Una part de Catalunya, sobretot la més propera als Pirineus, es va veure almenys quatre vegades atacada i en part ocupada per invasions de les tropes franceses entre el 1652 i el 1698. La causa d'això fou perquè el 1641, durant la guerra dita del Corpus de Sang, contra la mala política del rei i del comte duc d'Olivares, Catalunya voluntàriament a França, però el 1652 retornà a la obediència del rei Felip IV, per les arbitriarietats dels francesos. Aquests no volien deixar perdre Catalunya i per això feren sovintejades incursions per recuperar el nostre país

Contra aquestes invasions franceses es creà a la vegueria Osona, de la que Sant Hilari aleshores formava part, la companyia o petit terç d'Osona, dirigit pel veguer Ramon Sala i Sasala (1692-1697), en el que participaren molts destacats osonencs, com Josep Mas de Roda, en Francesc Macià dit Bac de Roda, els Puigs de Perafita, els Regàs, Cortada etc.

En Moragues, gran patriota, es posà al servei d'aquesta companyia, formada bàsicament per gent de sometents, i aviat fou encarregat pel mateix veguer per reclutar gent de les Guílleries per a combatre els francesos.

No tenim massa notícies de la seva actuació durant aquest temps, només consta que en una de les invasions franceses a Sant Hilari va matar un sentinella francès i per això fou perseguit sense poder ésser capturat.

La trista conseqüència de tota aquesta etapa de desgavell fou que França es va annexionar tota la Catalunya francesa o del nord dels Pirineus i bona part de la Cerdanya, pel desventurat tractat dels Pirineus del 1659, signat entre els enviats de Felip IV de Castella i els del rei Lluís XIII de França.

França va deixar d'atacar Catalunya, quan acabava el segle XVII per no perjudicar la candidatura a la successió al tron d'Espanya del Duc d'Anjou, nét de rei Lluís XIV de França, candidat a la corona d'Espanya, enfront de l'Arxiduc Carles d'Àustria o d'Habsburg, que tenia més simpatia entre els catalans. El rei espanyol Carles II va decidir-se per pressions de darrera hora pel candidat francès, que començà a regnar el 1700, amb el nom de Felip Vè. Per aquest motiu un grup de gent dels voltants de la Plana de Vic, entre ells Moragues va formar un grup de gent armada, que serà coneguda com els *vigatans*, totalment oposada al primer rei Borbó i als que el seguien, pel mal record que tenien de les invasions franceses abans esmentades.

Pel mateix temps a la Plana de Vic hi havia lluites internes, sobretot a Manlleu, entre hisendats i gent més senzilla. En elles hi estava especialment involucrat el seu cosí Regàs, que pretenia un monopoli dels molins de Manlleu. Aquestes lluites enfortiren el grup de *vigatans*, i per a castigar-los, sobretot per la oposició a Felip Vè, el virrei o lloctinent de Catalunya, Fernàndez de Velasco, va enviar homes seus armats des de Barcelona vers la Plana de Vic.

Moragues prenia part activa en aquestes lluites i a través de Francesc Puig de Perafita i altres *vigatans* establiren aviat contacte amb els partidaris de Carles d'Habsburg, a favor del qual s'havia format la Gran Aliança de la Haia integrada per Anglaterra, Holanda, Àustria i Alemanya, que volia enderrocar Felip Vè i posar-hi a l'Arxiduc d'Àustria, aviat conegut com a Carles III.

EL PACTE DE SANT SEBASTIÀ

Les tropes de la Gran Aliança, amb base a Portugal, havien intentat desembarcar prop Barcelona per l'estiu del 1704, però el desembarcament fou un fracàs perquè no hi havia cap tropa a l'interior del país que els protegís o fes de cap de pont per facilitar el desembarcament, car la flota estava formada per molts vaixells i barques que portaven homes, cavalls, armament i queviures. Per a remeiar aquest primer fracàs enviaren emissaris per a negociar amb els *vigatans* perquè fossin la tropa armada que protegís la platja on volien fer un nou desembarcament.

Emparats pels canonge de Vic i rector de Santa Eulàlia de Riuprimer, Dr. Llorenç Tomàs i Costa, el 17 de maig de 1705 nou caps dels *vigatans*, presidits per Francesc Puig de Perafita, es varen reunir amb dos emissaris tramesos per la Gran Aliança per acordar la creació d'un cap de pont d'uns 5000 homes que havia de protegir el nou desembarcament, promentent-los armament i càrrecs en el seu exèrcit i altres beneficis que el nou rei els concediria.

Assabentat d'això el virrei Velasco, amb l'excusa de solucionar els problemes interns de Manlleu, va enviar vers Vic un cos d'exèrcit per castigar els rebels, però els seus homes no varen poder passar del Congost, defensat per una petita tropa o guarnició, que tenia com a capità dels *vigatans* en Moragues, els va aturar i derrotar i encara va fer presoners els dos brigadiers que menaven la tropa del virrei

Entre tant, pocs dies més tard, el 20 de juny de 1705, gràcies a les bones notícies que portaven els emissaris enviats a Vic que comunicaren que el cap de la Gran Aliança havia aprovat del tot el pacte de la capella de Sant Sebastià, es va fer el Pacte de Gènova, que concedia una bona recompensa al *vigatans*. Aquests varen reunir una bona tropa que va permetre que el 22 d'agost de 1705 l'exèrcit de la gran Aliança, integrat sobretot per anglesos i austríacs, i també catalans que havien fugit l'any anterior, a causa del fracassat desembarcament, amb l'arxiduc Carles, poguessin desembarcar al Montgat, prop de Barcelona . Tot seguit aquesta tropa, amb l'ajuda de les forces dels *vigatans* i dels homes que aquests havien pogut aplegar, varen poder aconseguir en poc temps la conquesta de la ciutat de Barcelona i del castell de Montjuic. Tot seguit la tropa de la Gran Aliança, manada sobretot per anglesos, va ocupar altres territoris veïns, cosa que va permetre a l'arxiduc ser proclamat rei de Catalunya i d'Espanya amb el nom de Carles III.

AL SERVEI DE CARLES III

Conquerida Barcelona i derrotats els borbònics de l'entorn, va començar una etapa prometedora, però aviat varen sorgir discussions entre els combatents catalans i els militars anglesos, sobre la integració i graus de comandament dels *vigatans* en les tropes de la Gran Aliança. Per arreglar això havia nomenat coronels de tropa els *vigatans* que havien signat del pacte de Sant Sebastià, ara, davant les pressions dels anglesos, el rei els va retenir a Barcelona i els nomenà caps de la seva guàrdia personal i amb el grau nobiliari de cavallers.

Moragues però no es va voler acostentar amb això i tot seguit deixà Barcelona i va continuar la lluita contra les tropes borbòniques amb un esquadró format per ell amb gent del país, i pels anys 1706 i 1707, el trobem lluitant per l'Empordà i en altres indrets.

FOTO: SALVADOR BOSCH

El mas Moragues en l'actualitat.

En aquest temps tots els cavallers i gent de la noblesa tenien un segon o més cognoms i per això Moragues va adoptar el segon cognom de Mas, se suposa que per l'estima que tenia a Josep Mas de Roda, amb qui havia començat a lluitar a la Plana de Vic. De fet pel cognom de la seva mare ell s'havia de dir Josep Mas i Sobrevia, però en aquell temps la gent senzilla feia servir només un cognom i no el de la mare com es feu un parell de segles més tard.

Davant la seva ferma actitud i també pel valor demostrat per Moragues, aviat li varen confiar una missió molt arriscada i de compromís, com era la defensa de la plaça de la fortalesa de Castellciutat, localitat veïna de la Seu d'Urgell, molt a prop de la frontera amb França, d'on venien ajudes i reforços a Felip Vè, nét del rei de França.

No es coneix el seu nomenament, però aquest, així com el seu ascens a general de batalla, es devia fer l'any 1708 o l'anterior.

Moragues es va traslladar allà amb la seva esposa Rosa de Regàs, de la que no tenia fills. Rosa va morir a Castellciutat el 24 de gener de 1709 i fou enterrada al cementiri de Sant Agustí de la Seu d'Urgell.

Castellciutat era una de les cinc places fortes més importants del país i tenia per això una tropa amb la missió de controlar i defensar un ampli sec-

tor de la frontera catalana, la que anava de la Cerdanya al Pallars. Moragues posà guarnicions als castells més estratègics com els d' Aristot i Carcolze que defensaven l'entrada al Baridà i Seu d'Urgell i establí un sistema d'espionatge en la frontera i fins en el territori dominat francesos o borbònics del que n'ha quedat interessant documentació al *Kriegs Archif* de Viena.

L'any 1710 esclatà una revolta a la vila de Rialb, del Pallars Sobirà, perquè el rei Carles III havia donat aquella vila, que abans era de domini reial, a un home de la seva confiança, el noble Ramon de Vilanna Perles. La gent de Rialb no volien dependre d'un noble i per això el general Moragues, va haver d'anar amb un grup dels seus homes a posar pau. Amb motiu d'això va fer nit a Sort, no sabem si un o varis dies, a la casa Gayó, propietat i residència de Magdalena Giralt, vídua del baró de Bressui i mare d'un nen petit de nom Josep. Moragues se'n enamoraria i es va casar amb ella el mateix any.

Aquesta és la causa per la què, ben equivocadament, alguns historiadors del Pallars i la gent de Sort creien i varen escriure que en Moragues havia nascut a Sort i fins varen posar el 1966, a la casa Gayó del carrer major de Sort, una làpida en la que se li diu "héroe de la Montaña leridana" i que va néixer allà, no saben quan, làpida que encara subsisteix i ara acompanyada d'una altra amb el mateix text traduït al català. Més modernament, el 1981, li varen aixecar un monument a la Plaça major, a tocar la carretera, amb un bonic bust de bronze de l'escultora Rosa Martínez de Madiroles, que ha esdevingut l'estampa o figura que identifica Moragues, que és la que aquí també reproduïm. És la mateixa que un xic més reduïda s'ha posat al monument a Moragues que finalment li ha fet Barcelona al Pla de Palau.

El 1711 Carles III fou elegit emperador d'Àustria i deixà a Catalunya la seva muller Elisabet de Brunsvic-Wolfenbüttel, amb la que s'havia casat a Barcelona, i marxà cap a Àustria.

Això va fer que es desfés la Gran Aliança i que els anglesos deixessin d'ajudar a Carles III, quedant pràcticament només l'antiga corona d'Aragó o Països Catalans que defensessin la seva causa.

Pitjor encara, el 1712 per tractes com el Pacte de l'Hospitalet, entre els austríacs i anglesos, aquests cediren Castellciutat als francesos. Moragues es resistí a lliurar el castell però al final sense homes i malalt, pactà una rendició militar amb els borbònics, en virtut de la qual els cedia la fortalesa amb armes i paraments, però als seus homes armes i amb banderes els havien de respectar i d'escortar fins a portar-los a Barcelona. Aquests, després de quinze dies de fer-los caminar i vexar, en arribar a Martorell foren desposseïts d'armes i banderes i llicenciats, només uns pocs, els que tenien càrrecs, pogueren arribar entrar a Barcelona.

A Moragues li fou concedit un permís per retirar-se ell i els seus familiars al castell de Cardona, encara fidel a Carles III. Tot seguit hi portà la seva família, però ell no hi residí sinó que s'uní a les forces catalanes que lluitaven per portar ajuda a Barcelona, assetjada ja pels borbònics.

Moragues, encara convalescent, va retornar a la lluita a les ordres del seu cap Joan Antoni Desvalls, marquès de Poal i el trobem corrent amb els seus homes entre finals de 1713 i el 1714 per les terres del Lluçanès i Garrotxa i entorn del Montseny, per atacar els combois que portaven armes i menjar als que assetjaven Barcelona i per ajudar als que intentaven trencar el setge per introduir queviures i voluntaris als de dintre de la ciutat.

Caiguda la ciutat, l'11 de setembre de 1714, Moragues es retirà a Sort amb els seus, en comptes de marxar tot seguit com feren molts altres catalans cap a Viena, per posar-se a les ordres i disposició de l'emperador; massa confiat doncs optà per quedar amb la família fins que, a instàncies d'un seu cunyat que deia que si no es presentava als vencedors els prendrien tots els seus béns, decidí anar a Barcelona i posar-se a la disposició del Duc de Berwick que era el capità general militar de la ciutat i del país

Aquest el va tractar durament i el va obligar a presentar-se diàriament a capitania, com altres militars, entre ells el mateix general Villarroel, mentre es decidia què es faria amb ell i altres que també s'havien presentat.

Moragues tement el pitjor, va fer testament el 2 de febrer de 1715 i amb altres amics varen buscar una barca perquè els portés a Mallorca, que encara era un lloc fidel a Carles d'Àustria. El 10 de març s'embarcaren uns nou fugitius i ja en alta mar un d'ells va dir a Moragues, "General de bona ens hem escapat", en saber que entre els fugitius hi havia un general el barquer es va espantar pensant què li passaria si el denunciaven que havia ajudat a fugir un general, i simulant una avaria els feu tornar a terra i els va denunciar.

Ells passaren us dies amagats pels volts de Montjuïc, mentre buscaven una altra barca, per repetir la fugida, essent però vigilats pels borbònics.

Aquests el dia 20 de març, al moment que anaven a embarcar foren presos i tancats en presó. Recentment s'han trobat alguns documents, ara ja publicats, creuats entre les autoritats borbòniques de Barcelona i les de Madrid, on es diu que al general Moragues se li ha de donar un càstig exemplar que havia de ser un advertiment per a tots els catalans que no fossin addictes al rei Felip.

Entre la captura i la seva execució varen passar set dies ens els que se li va fer un simulacre de judici i alguna tortura perquè delatés amics seus. El dia 27 d'abril fou executat "com un home ordinari, amb gran concurs de gent d'armes i soldats, descalç, amb camisa de penitent i sense cap honor". El seu

cos fou esquarterat i els quartos del seu cos portats a la Trinitat i el seu cap posat en una gàbia al Portal del Mar amb un rètol que deia "que pel crim d'una repetida rebel·lia i haver abusat tres vegades de la clemència reial, ha caigut en mans de la justícia i ha estat executat"

Altres que estaven amb ell foren afusellats com a militars rebels, ell no, en camisa fou passejat i befat, escanyat, el cap tallat, el cos esquarterat i el cap dins d'una gàbia durant 12 anys.

Fou necessari cercar influències de tot arreu i sobretot fer instàncies per part de la seva viuda Magdalena Giralt, perquè el seu cap fos tret de la gàbia al cap de 12 anys, quan és féu un tractat de pau entre el rei d'Espanya i l'emperador d'Àustria.

Aquesta és a grans trets la vida d'aquest heroi i autèntic màrtir de Catalunya que amb tota raó i justícia mereix que se'l recordi en fer tres cents anys de la seva mort. .

.....

Ha costat molt que es poguessin fer actes públics en honor i en part també en desgreuge a l'oblit amb que s'ha tingut molts anys la figura d'en Moragues, sobretot durant la guerra civil i la llarga dictadura que la seguí.

Abans, pels any 1933 i 1935, sorgí un grup de periodistes i patriotes que varen escriure sobre Moragues en diaris i fins varen fer un projecte per aixecar-li un monument a Barcelona, però la guerra civil ho parà tot.

Passada la dictadura, Sort li feu el primer monument ja esmentat el 1981, Sant Hilari Sacalm després d'un estudi seriós i definitiu sobre la seva pàtria li va fer un altre monument provisional l'any 1984, el mateix any que a Barcelona li feien un homenatge i un monument provisional al Pla de Palau, que va ser retirat poc després, a ell li va seguir un altre monument provisional el 1999, substituït per un de definitiu un xic més digne l'any 1012, gràcies a un grup d'amics de Moragues. Aquests que des de fa molts anys li fan un homenatge al Fossar de les Moreres al capvespre de cada 11 de setembre. Però Barcelona aquell dia la festa la dedica a Rafel de Casanova, un *símbol* de la resistència de Barcelona que no és de cap manera un heroi perquè sortí de la lluita i repressió després d'una lleu ferida i fent-se passar per mort i vivint més tard com a lletrat o jurista a Sant Boi de Llobregat.

Altres autèntics herois lluitaren i alguns moriren en defensa de Barcelona i dels país, però també molts altres marxaren a Àustria i a altres països de l'imperi austríac on Carles III, aleshores emperador Carles VI d'Àustria-Hongria els va acollir, els va reconèixer els graus i mèrits i varen morir allà en pau i plàcidament.

Només el general Josep Moragues, serà humiliat i castigat per a exemple i lliçó per a tots els catalans i el seu cap penjat en una gàbia al Pla de Palau per a més befa, per tot això crec que és mereix un ample reconeixença de tots els catalans.

El monument més digne i on troben una expressió gràfica de la seva vida i un record viu i colpidor del seu suplici es troba en el gran monument i en la plaça que li va dedicar, com no podia ésser menys, el poble de Sant Hilari Sacalm, ideat i dissenyat per l'artista gironí Domènec Fita i Molat i la plaça i obra arquitectònica per l'arquitecte Jordi Roca i Casademunt, inaugurat el 1991.

Antoni Pladevall i Font
5 novembre de 2014

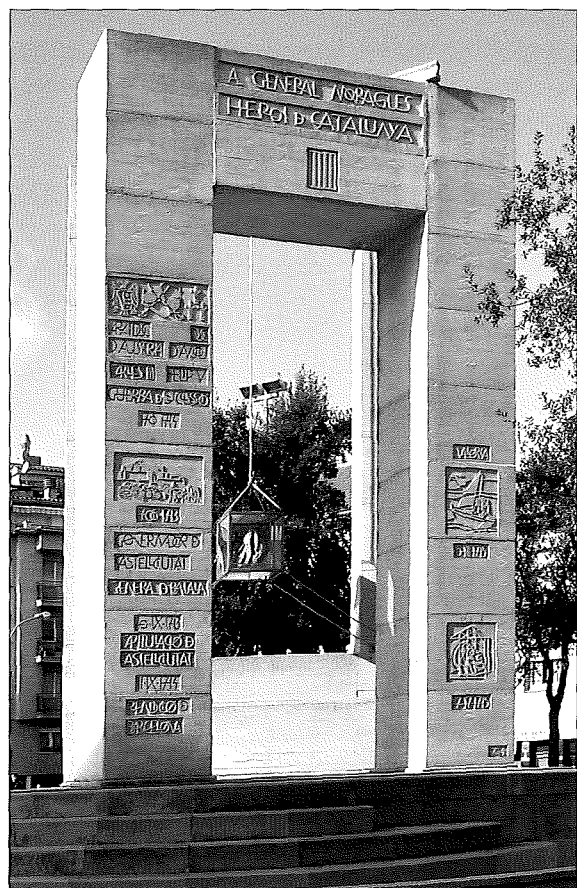

FOTO: SALVADOR BOSCH

Monument al General Moragues a la plaça del seu nom de Sant Hilari.

EL PAISATGE DELS CINGLES DE BOVILÀ (MONTSENY)

JOSEP M. PANAREDA
JOSEP MASNOU
MARAVILLAS BOCCIO

Fa dos anys, en el número 28 de *Monografies del Montseny* (2013), vam explicar l'evolució i el paisatge actual del Triador del Cot a l'entorn de Sant Bernat del Montseny. Aleshores indicàrem com el paisatge havia canviat els darrers segles. El bosc havien estat arrabassats per ser conreats i pasturats, però amb els canvis socioeconòmics i tècnics posteriors els aprofitaments i usos d'aquest territori es modificaren i els paisatges es transformaren. Es plantaren castanyers, s'arribà regar algunes parcel·les, s'abandonà el conreu i s'instauraren de manera espontània pastures, falguerars, bardisses i matollars. Ara hi dominen alzinars densos i alts, que alguns s'atreveixen anomenar vells o madurs, malgrat la seva juvenesa. Enmig d'aquests alzinars encara són visibles les traces de les feixes, les parets de pedra seca que les separen i alguns peus de castanyer grossos, rebregats, mig morts i amb les marques visibles d'aprofitaments antics. Al costat d'aquests testimonis històrics es detecten alguns elements que suggereixen cap on evolucionen aquests boscos, com alguns peus de roure, de faig o de moixera.

Ara presentem un paisatge ben proper al Triador, aparentment amb menys història, però si l'observem detingudament descobrirem aspectes del passat, potser encara més apassionants. El Triador és més aviat planer i en les explicacions de l'article anterior ens quedàrem just quan el vessant esdevenia abrupte. Ara entrarem en aquest territori rocós i esquerp on els usos han estat menors, però no pas sense conseqüències ja que el paisatge fou molt transformat per a diferents aprofitaments. A més a més, la dinàmica natural hi ha estat més activa amb la formació d'esqueis i pedregars i rossoles (figura 1).

El vessant acaba al fons de la Tordera, on les aigües hi han excavat gorgs pregons vorejats de parets verticals. El curs del riu forma uns meandres engorjats espectaculars enmig de cingles i pedregars. Són els cingles de Bovilà.

Per a facilitar la comprensió d'aquest paisatge hem elaborat esquemes gràfics sintètics mitjançant dos paisatges lineals. Un comprèn el sector del Triador fins al Canyadell, un indret argilós on hi ha el canvi de pendent. S'acaba el paisatge planer i esglaonat per al conreu i s'inicia el vessant abrupte.

FOTOGRAFIA DE JOSEP M. PANAREDA. EL 22 DE GENER DE 2015

Figura 1. Alzinars, esqueis i pedregars al vessant entre el Canyadell i la Tordera, paisatges característics de l'entorn del cingles de Bovilà.

te d'esqueis i pedregars. El Canyadell és una clariana enmig del bosc on els senglars hi han excavat clots que s'omplen amb l'aigua de la pluja i s'hi reboquen. Els pocs pins que hi ha a l'entorn són intensament gratats pels senglars després del bany de fang, el que fa que la part inferior del tronc resti pelada, sense escorça (figura 2).

L'altre paisatge lineal representa el sector abrupte de l'entorn de la Tordera i dels cingles de Bovilà, tema central de l'article. L'àrea comentada correspon a la capçalera de la Tordera, a dos quilòmetres i mig al sud-oest del coll de Sant Marçal entre els blocs del turó de l'Home - les Agudes i el Matagalls. S'hi accedeix per la carretera BV-5301, de Palautordera a Coll Formic, tot seguint una pista asfaltada que surt prop del km 20 en direcció nord-est i que mena a les Illes i a Sant Marçal. Només és asfaltada fins a les Illes; és un tram estret i molt perillós pels vehicles. Els cingles de Bovilà es troben just abans de travessar la Tordera al pont del Baiés, a la cota 730 m, un quilòmetre abans de la font de les Nàïades i del trencall que mena cap a les Illes. El tram engorjat de la Tordera acaba poc abans de l'aiguabarreig amb el sot de les Lloredes, a la cota 665 m (figura 3).

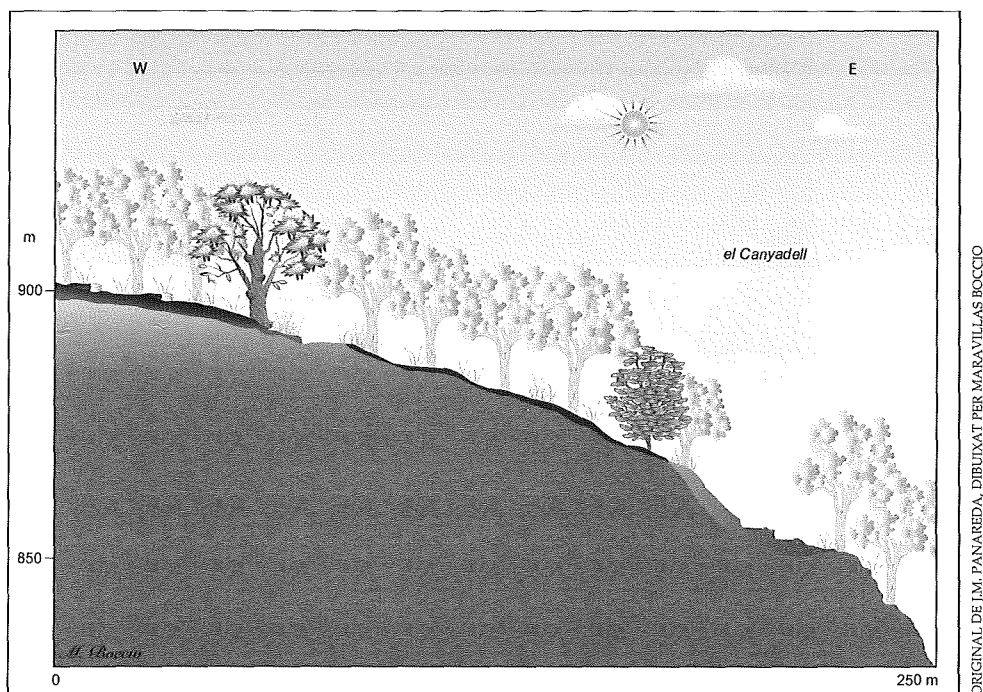
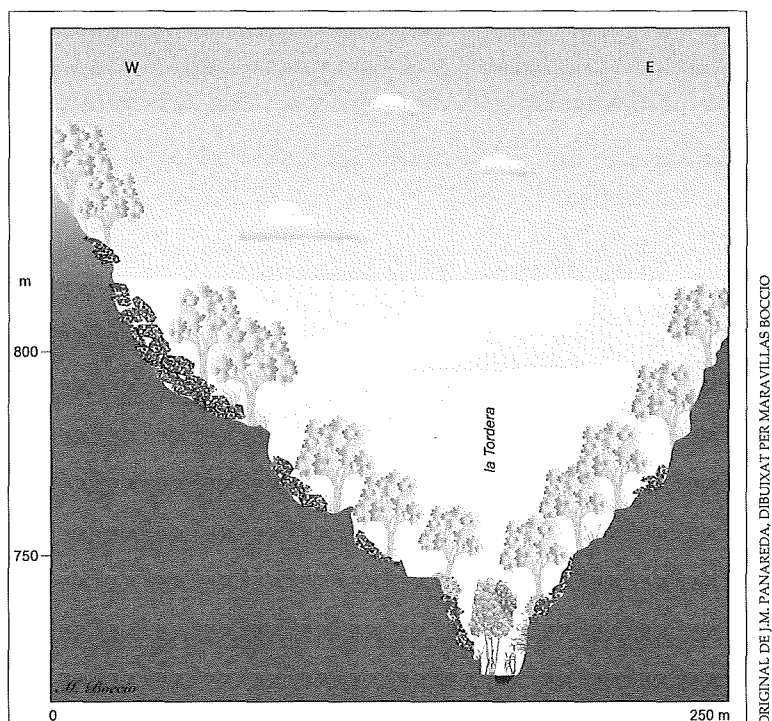

Figura 2. Paisatges lineals de l'extrem nord-oriental del Triador on predominen els alzinars densos i ben desenvolupats amb la presència de castanyers envellits, testimoni d'aprofitaments antics, i de faigs joves, una mostra de cap on va la dinàmica natural actual dels boscos d'aquesta contrada. Sota les alzines són visibles rengles de paret de pedra seca que esglaonen les antigues feixes cultivades. A l'extrem oriental destaca la clariana del Canyadell, on es localitzen sediments argilosos rogencs aprofitats pels senglars, que hi han furgat i construït basses per rebolcar-s'hi.

PER QUÈ S'HAN FORMAT ELS CINGLES DE BOVILÀ

Per què la Tordera s'ha encaixat tant i per què els vessants són tan abruptes amb cingles, esqueis i pedregars? El més sorprenent és el contrast entre l'entorn del cingles de Bovilà i el paisatge que hi ha poc més amunt, a les Illes, on el fons de la vall és més ample i els vessants més suaus; fins han permès l'establiment de la masia de les Illes i nombrosos feixes amb sòls fèrtils.

Per entendre-ho cal fixar-se primer en el rocam. Cal mirar el terra i adonar-se que a l'entorn de la font de les Nàïades el material és sorrenc. Hi ha un bon guix de terra desfeta, resultat de l'alteració de la roca. El substrat és dominantment compost de *granodiorita*, que és un roca ígnia plutònica relacionada amb l'orogènia herciniana, és a dir, es va formar a la darrerria de l'era Paleozoica, ara fa gairebé 300 milions d'anys. Sovint aquestes roques

*Figura 3. Paisatges lineals de l'entorn dels cingles de Bovilà. Hi ha alzinars esclarissats i discontinus damunt vessants molt inclinats. Hi predominen els cingles, esqueis i pedregars parcialment colonitzats per alzines baixes i molt ramificades. La Tordera hi és molt encaixada dins de materials metamòrfics molt durs del tipus de les cornianes; s'hi desenvolupa una verneda discontinua amb un sotabosc escàs però amb plantes tan significatives com la falguera de rei (*Osmunda regalis*).*

es designen amb el nom genèric de *granit*, terme que inclou un conjunt molt variat de roques ígnies plutòniques, compostes de quars i de diversos minerals del grup dels feldspats i de les miques.

Aquesta composició condiciona uns processos d'alteració o de meteorització peculiars d'una intensitat variable en relació amb les característiques climàtiques de cada lloc. Les conseqüències són diferents segons els minerals. El quars, per exemple, es degrada molt lentament, mentre els feldspats i les miques s'alteren més ràpidament. L'aigua meteoritza la granodiorita superficialment, però també en profunditat perquè penetra al subsòl aprofitant les esquerdes de la roca. El resultat és la descomposició del granit en un gruix que pot assolir els 20 metres de profunditat. Aquest material descompost i

d'un color marronós o vermellós és conegut amb el nom de *sauló*. És el que ha permès l'establiment de les feixes de les Illes.

Aigües amunt de la Tordera i cap a Sant Marçal el substrat continua essent granític. Es pot observar sense cap dificultat a l'entorn de Sant Marçal.

Però aigües avall de la font de les Nàïades no hi ha granodiorita. Hi ha una roca grisa, molt dura i difícil d'erosionar. No es desfà en granets, sinó que es trenca en grans blocs. El resultat és que l'aigua dels vessants l'altera poc i la desgasta molt lentament, i la Tordera s'hi encaixa formant una gorja profunda enmig de parets verticals.

Aquesta roca tan dura és resultat d'un escalfament intens a l'entrar en contacte amb la massa plutònica, que procedia de les capes profundes de la Terra; recordem-ho, ara fa uns 300 milions d'anys. És, doncs, una *roca metamòrfica*, derivada d'un metamorfisme de contacte, del tipus de les *cornianes*. És el mateix tipus de roca que hi ha als cims del Matagalls, les Agudes i el turó de l'Home. Per això aquests relleus són destacats, a causa de la duresa del rocam i de la lentitud en alterar-se.

Aquesta diferència de rocam ha condicionat uns paisatges ben diferents a la capçalera de la Tordera. És el que succeeix de manera semblant a la vall de Santa Fe amb un relleu suau i sòls profunds damunt de les granodiorites, paisatge que contrasta amb els vessants abruptes cap a Gualba, on la riera ha esculpit també gorgs profunds i les seves aigües formen salts d'aigua espectaculars. El paisatge tan contrastat de les Illes i els cingles de Bovilà abasta una extensió més reduïda respecte a Santa Fe, però la seva espectacularitat no és pas menor, en especial al sector del rocam dur dels cingles de Bovilà.

L'erosió diferencial d'ambdós rocams condiciona un doble efecte en la granodiorita. Per un cantó aquesta roca plutònica s'altera més ràpidament que les metamòrfiques, però, per un altre, la duresa de les *cornianes* fa que l'inici d'aquesta franja constitueixi una barrera per la lentitud en erosionar-se de manera que les granodiorites estan més temps exposades als processos de meteorització, el que potencia la formació d'una vall més ampla, amb un fons menys estret i un gruix de material superficial alterat (el *sauló*) més potent.

Quan l'aigua de la riera es troba amb la roca dura circula superficialment aprofitant la debilitat de les línies de les diàclasis, o esquerdes naturals de la roca. I seguint les diàclasis desgasta més en aquesta direcció, de manera que de mica en mica i molt lentament forma un curs fent ziga-zagues cada vegada més profundes, donant lloc als forts meandres actuals i a les gorges i gorgs pregons. Alhora l'aprofundiment del fons accentua la inclinació dels vessants, el que afavoreix la formació de cingles i esqueis més abruptes i l'acumulació de grans blocs resultat de la fragmentació de les *cornianes*. Els pedregars han estat afavorits pel sistema de diàclasis molt espaiades i pel

FOTOGRAFIA DE JOSEP M. PANAREDA, EL 22 DE GENER DE 2015

Figura 4. Gorg a la Tordera, enmig dels cingles de Bovilà, amb el rocam allisat pel corrent de l'aigua. La verneda hi és discontinua i amb un sotabosc molt minso.

FOTOGRAFIA DE JOSEP M. PANAREDA, EL 22 DE GENER DE 2015

Figura 5. Llera rocosa de la Tordera encaixada als cingles de Bovilà. Els troncs dels verns han retingut les branques arrossegades en moments de crescuda.

predomini dels processos físics amb la formació de blocs trencats que es van acumulant (figures 4 i 5).

Aquest relleu dóna lloc a ambients molt diferents, que alhora permeten d'establiment d'uns paisatges molt característics.

EL LLIT DE LA TORDERA

El curs actual de la Tordera fa un conjunt de giragonses en relació amb les diàclasis i d'altres característiques del rocam. Hi ha diversos gorgs i petits salts d'aigua que evolucionen constantment a causa de la dinàmica del riu. La roca sol ser allisada per l'aigua amb els seus múltiples moviments i els sediments que arrossega. Els tolls d'aigua més coneguts són el Gorg de les Dones d'Aigua i el Gorg Negre, situats a l'inici del gran meandre. Aquests noms són ben explícits de les tradicions i llegendes locals i del color fosc de la roca.

La vegetació més característica és la verneda, que té una estructura peculiar a causa de la fondària i l'estretor de la gorja, la presència d'espais amb superfície rocosa nua i els embats periòdics de l'aigua en moments de crescuda. És una verneda irregular dominada per verns alts i amb la presència d'altres arbres caducifolis, com el freixe de fulla grossa, el gatell, el saüquer i el faig. El sotabosc és molt reduït, a causa de la topografia del fons que no permet la consolidació de sediments fins. Destaca la presència de diverses falgueres com la falguera femella (*Athyrium filix-femina*), la falguera mascle (*Dryopteris filix-mas*), i de manera molt especial la falguera de rei (*Osmunda regalis*), que resta arrelada a una diàclasi de la roca dura i molt castigada pels embats de l'aigua (figura 6).

ELS CINGLES DE BOVILÀ

Cal diferenciar dos tipus de cingles, els que voregen la llera i constitueixen les parets o marges de l'engorjat i els situats a cotes superiors.

Les parets de l'engorjat són gairebé verticals i fins en algun indret són balmades a causa de l'acció erosiva de la riera. Són colonitzades per una vegetació rupícola diferencial segons l'exposició i la presència més o menys nombrosa de petits relleixos aprofitant les diàclasis. Predominen les herbes de les famílies de les gramínies i compostes, com alguns *Hieracium*. Hi ha peus aïllats d'arbusts i arbres, com l'aladern de fulla ampla, l'arboç, l'alzina i el bruc boal.

Vessant amunt la vegetació rupícola té un desenvolupament més gran, amb predomini de plantes de la família de les crassulàcies, com els crespínells (*Sedum album*, *Sedum brevifolium*, *Sedum dasyphyllum*, *Sedum hirsutum*, *Sedum rupestre* i *Sedum telephium* subsp. *maximum*), el matafoc (*Sempervivum tectorum*)